

**REPUBLIKA E SHQIPËRISË
MINISTRIA E ARSIMIT, SPORTIT DHE RINISË
INSTITUTI I ZHVILLIMIT TË ARSIMIT**

(Programet e arsimit parashkollor)

(Mosha 3-4 vjeç)

Tiranë, 2017

Hyrje

Programet e reja të arsimit parashkollor janë hartuar në kuadër të reformës kurrikulare të ndërmarrë në gjithë sistemin arsimor parauniversitar. Ky dokument derivon nga dy dokumente të rëndësishme të miratuara nga MAS-i: “Korniza Kurrikulare e Arsimit Parashkollor” dhe “Standardet e zhvillimit dhe të nxënit të fëmijëve 3-6 vjeç”.

Për hartimin e programeve të arsimit parashkollor ka punuar një grup i madh specialistësh të Institutit të Zhvillimit të Arsimit, specialistë pranë DAR/ZA-ve, pedagogë dhe njohës të mirë të fushës së fëmijërisë së hershme etj. Gjithashtu programet janë konsultuar dhe diskutuar me një grup të gjerë mësuesish të kopshteve pilot, kontributi i të cilëve është pasqyruar në këtë dokument.

Programet janë ndërtuar mbi qasjen me kompetenca dhe janë në koherencë me ciklet dhe shkallët e tjera të kurrikulës. Për çdo fushë të nxëni janë ndërtuar programe, nëpërmjet të cilave përmbushen si rezultatet e kompetencave kyçe, ashtu edhe kompetencat lëndore.

Programet përmbajnë njohuri, shkathtësi, vlera dhe qëndrime të diktuar nga treguesit e standardeve të zhvillimit dhe të të nxënit për secilën grupmoshë.

Duke u mbështetur në përvojat më të mira bashkëkohore dhe në vlerat e traditës së institucioneve shqiptare parashkollore, mësuesit do të përzgjedhin veprimtari, strategji, lojëra, materiale dhe mjetet e duhura që do të lehtësojnë kuptimin dhe zbatimin e tyre nga ana e fëmijëve. Gjithashtu, përmbajtja e programeve u krijon mundësi mësuesve që sipas metodologjisë që zbatojnë institucionet e tyre të përshtasin fitimin e shkathtësive nga ana e fëmijëve.

Një falenderim i veçantë shkon për UNICEF-in dhe për znj. Mirlinda Bushati, të cilët kanë ofruar ekspertizën më të mirë ndërkombëtare dhe kanë siguruar mbështetje teknike për hartimin dhe pilotimin e programeve të reja të arsimit parashkollor.

FUSHA “GJUHËT DHE KOMUNIKIMI”

PROGRAMI I LËNDËS SË GJUHËS SHQIPE

I. HYRJA

Gjuha është një pasuri e çmuar njerëzore. Ajo u krijon mundësi njerëzve të zbulojnë veten, të njohin botën rreth tyre, të ndërtojnë marrëdhënie me të tjerët, të shprehin ndjenjat, t’u japin jetë ëndrrave dhe prirjeve të tyre, të pasurojnë botën e tyre emocionale, të zhvillojnë ndjenjën e të bukurës, të zgjidhin probleme, si dhe të prezantojnë njohuritë dhe idetë që kanë për çështje të ndryshme. Duke qenë kaq e rëndësishme në jetën njerëzore, gjuha shqipe është trajtuar si e tillë edhe në kurrikulën e arsimit parashkollor.

Lënda e gjuhës shqipe bën pjesë në fushën gjuhët dhe komunikimi. Kjo fushë u mundëson fëmijëve që të zhvillojnë dhe të përdorin gjuhët si mjete komunikimi në jetën e përditshme, si dhe të zhvillojnë kompetencat gjuhësore.

Kompetencat gjuhësore ndërtohen dhe zhvillohen gjatë gjithë jetës, por mosha parashkollore është vendimtare për arritjet e fëmijëve. Shpejtësia dhe lehtësia me të cilën fëmijët e vegjël mësojnë të flasin gjuhën, pa qenë të mësuar nga dikush tjetër, është një nga mrekullitë e natyrës. P.sh., nga mosha 3 deri në 5 vjeç fëmijët mësojnë afërsisht 50 fjalë të reja në muaj dhe gjatësia e fjalisë rritet çdo vit. Është detyrë e institucioneve arsimore që të pasurojnë dhe të zhvillojnë te fëmijët njohuritë dhe shkathtësitë gjuhësore, sidomos gjatë viteve të para të jetës. Fëmijëve të vegjël u pëlqen të flasin. Ata i tërheq dhe u pëlqen të dëgjojnë histori të lexuara me zë të lartë në grupe të vogla apo në praninë e të rriturve. Atyre u pëlqen të shkëmbejnë librat e preferuar, “të lexojnë” libra dhe të ritregojnë histori. Në këtë mënyrë, mësimi i gjuhës ndodh brenda një konteksti social dhe kulturor. Mjedisi shoqëror u ofron fëmijëve më shumë sesa vetëm fjalë dhe kuptime. Fëmijët mendojnë dhe veprojnë në mënyra shoqërisht të pranueshme. Fëmijët mësojnë edhe rreth shoqërisë, ndërsa janë duke mësuar gjuhën.

Njohuritë dhe shkathtësitë e gjuhës së folur përbëjnë themelet për zhvillimin e mëtejshëm të shkathtësive të leximit dhe të shkrimit. Një hap i madh e i rëndësishëm në jetën e fëmijës është fillimi i mësimi të shkrimit. Në vitet e para, fëmija ka një shkrim që ngjason me shkarravina në formë rrethore. Më pas, fëmija përpiket t’i kthejë këto shkarravina në forma më të rregullta dhe të njohë shkronjat. Aktivitetet, në të cilat fëmija ka mundësi të shkruajë në sipërfaqe vertikalisht, i japin mundësi të pozicionojë mirë kyçin e dorës dhe të

përdorë mirë muskujt e gishtave në vend të muskujve të krahut. Fëmija duhet të ketë mundësinë të shkruajë në sipërfaqe të ndryshme e me materiale të ndryshme. Fillimisht ata i bëjnë shkronjat shumë të mëdha, por, më pas, ato do të zvogëlohen gradualisht. Shkronjat e para mund të kërkojnë që çdo shkronjë të harxhojë një fletë më vete. Megjithatë aktivitetet e shkrimit nuk duhet të jenë të gjata dhe duhet të jenë të mbushura me mundësi që fëmija të vetëqetësohet. Shkrimi mund t'u duket i frikshëm fëmijëve të kësaj moshe, ndaj dhe aktivitetet duhet të planifikohen me kujdes, në mënyrë që t'i ndihmojnë fëmijët të kenë një qëndrim pozitiv ndaj shkrimit që në hapat e para.

Siç shihet, një arsim parashkollor cilësor është një parakusht i rëndësishëm jo vetëm për suksesin e fëmijëve në shkollë, por edhe në jetë, ndaj është detyrë e mësuesve të këtij cikli të mundësojnë ndërtimin dhe zhvillimin e kompetencave për të nxëniet gjatë gjithë jetës.

Kompetencat e fushës gjuhët dhe komunikimi janë:

-) Të dëgjuarit e teksteve të ndryshme;
-) Të folurit për të komunikuar dhe për të mësuar;
-) Të lexuarit e teksteve letrare dhe joletrare;
-) Të shkruarit për qëllime personale dhe funksionale.

II. PËRMBAJTJA LËNDORE

Në program janë përcaktuar njohuritë, aftësitë, shkathtësitë, vlerat dhe qëndrimet për çdo kompetencë të fushës. Njohuritë përcaktohen për çdo grup, ndërsa shkathtësitë, vlerat dhe qëndrimet janë përcaktuar për të tria grupet së bashku. Shkathtësitë janë klasifikuar sipas disa tematikave.

Kompetenca: Të dëgjuarit e teksteve të ndryshme

Përshkrimi i kompetencës

Fëmija ndjek udhëzime të thjeshta. Ai dëgjon me vëmendje historitë e teksteve të ndryshme (letrare dhe joletrare) dhe demonstroi se i ka kuptuar ato duke iu përgjigjur pyetjeve të thjeshta ose duke thënë shkurtimisht brendinë e tyre. Gjithashtu, fëmija shfaq interes dhe vëmendje në bashkëbisedime dhe diskutime me moshatarët dhe të rriturit.

Njohuritë për grupin e parë

- Përrallëza, përralla e tregime shumë të shkurtëra, udhëzime, porosi dhe lojëra didaktike.
- Poezi të shkurtra, gjëgjëza.

Shkathtësitë (për të tria grupet)

▪ Rregullat e të dëgjuarit

Fëmija:

- dëgjon me vëmendje bashkëmoshatarët dhe të rriturit;
- shfaq interes për informacione të ndryshme nga bashkëmoshatarët dhe të rriturit;
- zbaton udhëzimet ose porositë që kërkojnë realizimin e veprimeve me dy deri në tri komanda;
- zbaton rregullat e të dëgjuarit në grup.

▪ Të dëgjuarit për të kuptuar dhe për të vlerësuar tekstin

Fëmija:

- kupton udhëzime të thjeshta;
- kupton prezantime gojore të moshatarëve dhe të të rriturve rreth temave të përshtatshme për moshën e tij;
- u përgjigjet pyetjeve rreth përmbajtjes së tekstit;
- tregon shkurtimisht përmbajtjen e tekstit;
- shpreh me gjuhë të thjeshtë përjetimet dhe emocionet që e kanë shoqëruar gjatë dëgjimit të një teksti (përrallë, tregim, histori, poezi etj.);

- shpreh me fjali të thjeshta pëlqimet e tij rreth ngjarjeve dhe personazheve të tekstit;
- kupton tekste të thjeshta joletrare e letrare;
- identifikon format e thjeshta letrare: përrallëza, përralla, tregime të shkurtra, vjersha, poezi etj.;
- kupton se gjuha e folur është e organizuar në tinguj, fjalë e fjali;
- dallon tinguj të ndryshëm në fjalë dhe fjalët në një fjali;
- pasuron fjalorin me fjalë të reja, me shprehje të veçanta gjuhësore dhe me fjali nga fusha të ndryshme të jetës.

Vlerat dhe qëndrimet (për të tria grupet)

Fëmija:

- shfaq interes ndaj të tjerëve gjatë bashkëbisedimeve;
- merr pjesë në bashkëbisedime;
- respekton mendimin e të tjerëve;
- dëshmon vullnet dhe gatishmëri në detyra individuale dhe në grupe;
- përdor imagjinatën dhe shpirtin krijues në zgjidhjen e problemeve të ndryshme;
- tregon kureshtje dhe vetëbesim gjatë realizimit të detyrave të ndryshme.

Kompetenca: Të folurit për të komunikuar dhe për të mësuar

Përshkrimi i kompetencës

Fëmija shqipton saktë dhe me intonacionin e theksin e duhur fjalët dhe fjalitë. Ai shpreh saktë dhe kuptueshëm mendimet e tij për një temë ose tekst të përshtatshëm për moshën, shoqëron të folurin edhe me elemente joverbale. Fëmija bashkëpunon në grup, si dhe merr pjesë në lojë me role.

Njohuritë për grupin e parë

- Prezantimi i vetes me fjalë të thjeshta.
- Kuptimi i fjalëve të reja që lidhen me tematika të ndryshme.
- Ritregime brendish të teksteve që dëgjojnë.
- Rrëfime ngjarjesh ose përvojash të ndryshme, duke respektuar fillimin, zhvillimin dhe fundin e tyre.
- Rregullat e të folurit në grup.
- Shqiptimi i drejtë i tingujve (p,sh., i tingujve, si: gj, xh, r, rr, s, sh, ç, q, ll, dh) dhe i fjalëve.

Shkathtësitë (për të tria grupet)

▪ Rregullat dhe organizimi i të folurit

Fëmija:

- flet rrjedhshëm, kuptueshëm dhe me intonacionin e duhur, kur tregon një ngjarje, një përvojë të tijën ose kur përshkruan diçka etj.;
- bën pyetje dhe jep përgjigje të thjeshta;
- përdor fjali gjithnjë e më të plota dhe më komplekse;
- ndan me të tjerët përvojat, mbresat dhe emocionet e tij;
- njeh fjalët e shumë poezive ose këngëve;
- reciton përmendësh poezi të ndryshme;
- tregon brendinë e teksteve të tilla, si: përrallëza, përralla, gjëgjëza, tregime të shkurtra, gjëgjëza, poezi, fabula etj.;
- zhvillon më tej apo zgjeron idenë/ mendimin e shprehur nga një person tjetër kur dëgjon me kujdes;
- përcjell një mesazh të thjeshtë me fjalët e veta;

- flet dhe diskuton për tema të ndryshme;
- merr pjesë në lojë me role rolet e të tjerëve;
- kujton dhe përsërit fjali dhe shprehje të plota nga të tjerët, duke përfshirë këtu edhe ato që dëgjon në televizion dhe reklama;
- përdor gjeste jo verbale, të tilla si shprehje a gjeste të fytyrës gjatë të folurit;
- tregon e ritregon ngjarjet duke i shoqëruar me gjeste;
- kënaqet duke përsëritur ngjarjet, poezitë dhe këngët.

▪ **Diskutimi dhe bashkëveprimi në grup**

Fëmija:

- prezanton veten para të tjerëve;
- mban radhën në biseda dhe respekton të tjerët;
- diskuton në mënyrë aktive për atë që kanë dëgjuar;
- diskuton në grupe të vogla për tema që i interesojnë dhe respekton rregullat e komunikimit në grup;
- pyet, përgjigjet, shpreh mendimet, ndjenjat dhe emocionet e tij, si dhe diskuton në grupe të vogla për tema që i interesojnë;
- merr pjesë në lojë me role.

Vlerat dhe qëndrimet (për të tria grupet)

Fëmija:

- shfaq vëmendje ndaj të tjerëve gjatë bashkëbisedimeve;
- merr pjesë në bashkëbisedime;
- respekton mendimin e të tjerëve;
- dëshmon vullnet dhe gatishmëri në detyra individuale dhe në grupe;
- përdor imagjinatën dhe shpirtin krijues në zgjidhjen e problemeve të ndryshme;
- bën pyetje dhe përgjigjet në mënyrë të përgjegjshme;
- kritikon duke u mbështetur mbi argumente;
- tregon kureshtje dhe vetëbesim gjatë realizimit të detyrave të ndryshme.

Kompetenca: Të lexuarit e teksteve letrare dhe joletrare

Përshkrimi i kompetencës

Fëmija shfaq interes për të lexuar që gjatë viteve të para të jetës. Leximi fillon shumë më parë se fëmija të lexojë librin e parë. Ndërkohë që fëmijët hyjnë në moshën 3 vjeçare, sjellje të ngjashme me leximin fillojnë të shfaqen. Këto sjellje mund të përfshijnë leximin me gjasme ose leximin autentik. Më vonë fëmija mund “të lexojë” një libër, duke e ritreguar siç e ka dëgjuar nga i rrituri dhe mund të rrijë më gjatë i fokusuar në veprimtarinë e leximit me gjasme, sidomos në moshën parashkollore. Këto janë hapa të rëndësishëm në zhvillimin e leximit.

Njohuritë për grupin e parë

- Lexime tekstesh të thjeshta (nga mësuesi) që kanë subjekt interesant për fëmijët.
- Dallimi i ilustrimeve dhe i tekstit të shkruar.

Shkathtësitë (për të tria grupet)

▪ Të lexuarit fillestar

Fëmija:

- mban trupin në një qëndrim të përshtatshëm dhe librin në pozicionin e duhur gjatë kohës që lexon;
- bën sikur lexon duke lëvizur buzët;
- njeh dhe dallon pjesën me foto ose ilustrime dhe pjesën e shkruar në një tekst;
- jep përgjigje të thjeshta rreth tekstit;
- dallon shkronjat e shtypit dhe tingujt e gjuhës shqipe;
- lexon fjalët më të përdorura në klasë, në familje dhe në mjedisin që e rrethon;
- kupton tekstet që janë të shoqëruara me shumë ilustrime dhe me pak fjalë;
- njeh dhe kërkon rregullisht librat e preferuar;
- kupton se njerëzit lexojnë për një qëllim;
- dallon në një libër titullin, autorin, tekstin dhe ilustrimet;

- flet rreth pikturave dhe ilustrimeve në tekst;
- fillon të vëzhgojë faqet nga lart-poshtë dhe nga e majta në të djathtë;
- kupton kur një tekst është për t'u "lexuar";
- përdor figurat për të shprehur kuptimet e tyre dhe shfaq emocionet e tij;
- "lexon" me ndihmën e mësuesit hyrjen e tekstit, fjalët e pakta nga teksti;
- njeh shenjat ose simbolet në një mjedis (p.sh., STOP, shenjat e qarkullimit rrugor etj.);
- dallon shkronjat e shtypit;
- identifikon shkronjat fillestare dhe ato përfundimtare të fjalëve;
- bën dallimin mes fjalëve që tingëllojnë ngjashëm;
- identifikon shkronjat e emrit të tij;
- identifikon shkronja edhe në fjalë të tjera të rëndësishme për të;
- dallon shkronjat nga fjalët dhe nga fjalia;
- krijon fjalë që rimojnë me një fjalë të dhënë.

- **Të lexuarit për të kuptuar**

Fëmija:

- tregon një histori me piktura, sipas rendit logjik: fillim, mes dhe fund;
- flet dhe shfaq emocione në varësi të tekstit;
- parashikon fundin e historive, duke u orientuar nga ilustrimet;
- imiton zërin e një personazhi;
- tregon pse i pëlqen një personazh në një tekst;
- tregon histori bazuar në eksperiencën e tij personale, imagjinatën, ëndrrat, librat etj.

Vlerat dhe qëndrimet (për të tria grupet)

Fëmija:

- tregon interes dhe dëshirë për të lexuar;

- shfaq besim dhe vullnet në forcat vetjake gjatë leximit;
- ndan me të tjerët përvojat e tij rreth leximit;
- pranon dhe tregon respekt ndaj ideve të të tjerëve për tekstet që lexojnë.

Kompetenca: Të shkruarit për qëllime personale dhe funksionale

Përshkrimi i kompetencës

Shkrimi është pjesë e rëndësishme e zhvillimit gjuhësor dhe e komunikimit. Të mësuarit e leximit dhe të mësuarit e shkrimit janë dy procese të rëndësishme të zhvillimit gjuhësor që mbështesin njëri tjetrin. Shpesh, fëmijët me aftësi të mira shkrimi kanë aftësi të mira leximi dhe anasjelltas. Shkarravinat e rastësishme që bën një dy vjeçar janë tregues i zhvillimit të shkrimit. Ndërkohë që muskujt forcohen, fëmijët kanë më shumë kontroll ndaj shkarravinave, duke i bërë në formë lineare. Rreth moshës 4 vjeçare, fëmijët bëjnë forma të ngjashme me shkronjat, me forma të çrregullta dhe të shkruara në mënyrë rastësore. Por është e rëndësishme në këtë fazë të kuptojmë se fëmijët e kanë konceptin e shkrimit, pasi ata e dallojnë atë nga vizatimi. Në moshën parashkollore, fëmijët shkruajnë fjalë me shkronja mungesore, kryesisht duke rrëzuar zanoret, duke filluar të përdorin dhe shenjat e pikësimit në mënyrë rastësore. Në fund të kësaj moshe, fëmijët mësojnë shkronjat e shtypit, shkruajnë disa fjalë, përdorin hapësira mes fjalëve, duke shkruar nga e majta në të djathtë dhe nga lart poshtë në fletë.

Njohuritë për grupin e parë

- Shkrimi i shkarravinave si lista, shkronja dhe ngjarje etj.
- Njohja e shkronjës së parë të emrit (shkronja kapitale)
- Njohja e disa prej shenjave mjedisore (p.sh., shenjat “Hyrje”, “Dalje”).

Shkathësitë (për të tria grupet)

- **Rreth të shkruarit**

Fëmija:

- eksperimenton me mjetet dhe materialet e të shkruarit (laps, letër, ngjyra, shkumës etj.);
- përdor shkarravinat, vizatime dhe letra për të shkruar;

- u tregon të tjerëve kuptimet e synuara në vizatimet dhe shkrimet e tij;
- kopjon ose shkruan shkronjat e shtypit të gjuhës shqipe;
- kopjon ose shkruan fjalë të thjeshta, si dhe shkruan një urim ose kartolinë me ndihmën e një të rrituri;
- bashkon pikat për të formuar shkronjat kapitale;
- përdor simbole ose vizatime për të përfaqësuar gjuhën e folur;
- kupton se një fjalë e thënë përfaqësohet nga diçka e shtypur;
- kopjon emrin e vet dhe më pas e shkruan vetë atë;
- kopjon disa prej shenjave të mjedisit ose simbole;
- dallon se disa shkronja janë të mëdha e disa të vogla (shkronjat e shtypit)
- njeh dhe shkruan shkronjat e shtypit;
- shkruan emrin e dikujt ose fjalë që lidhen me tematika të caktuara;
- lexon, shkruan ose kopjon fjalë të përdorura shpesh në jetën e përditshme;
- dallon shkronjat nga numrat;
- radhit fjalët e një fjalie me 2-3 fjalë duke parë modelin.

▪ **Të shkruarit për qëllime të ndryshme**

Fëmija:

- përdor shkarravina për të shkruar lista, shkronja dhe histori;
- njeh disa prej shenjave mjedisore (p.sh. shenja “Stop”, “Hyrje”, “Dalje” etj.);
- kupton që fjalët e shkruara kanë një kuptim/qëllim;
- kërkon nga të rriturit që të përshkruajnë me shkrim vizatimin e tij;
- bën sikur shkruan shënime, duke përdorur shkronja të sajuara;
- kopjon dy-tre shenja ose simbole të mjedisit (psh. një reklamë, një shenjë qarkullimi);
- kopjon fjalë të shkurtra 2-3 rrokëshe;
- njeh shenjat e ndryshme të printuara, p.sh., shenjën për qëndrimin e një autobusi, taksie etj.;

- identifikon forma të ndryshme të shkrimit (me gërma të mëdha, të vogla, me gërma kapitale, me numra);
- shkruan urime, falenderime të shkurtra me ndihmën e të rriturve;
- shkruan fjali të thjeshta që shprehin një mendim personal;
- shpreh me vizatim dhe me fjali të shkurtra një ngjarje/ histori.

Vlerat dhe qëndrimet (për të tria grupet)

Fëmija:

- mban gjatë të shkruarit në pozicionin e duhur trupin, dorën, fletoren ose fletën ku shkruan;
- shfaq besim dhe vullnet gjatë procesit të të shkruarit;
- kënaqet me komentet e të rriturve për punimet e veta artistike dhe shkronjat;
- vlerëson punët e të tjerëve;
- bashkëpunon në grup për kryerjen e një detyre.

III. MATERIALET DHE BURIMET MËSIMORE

Një nga çelësat për ndërtimin e një mjedisi të pasur për zhvillimin e kompetencave gjuhësore është sigurimi i pajisjeve të duhura, i librave dhe i materialeve për të shkruar. Një fillim i mbarë është sigurimi i shumë librave për fëmijë. Biblioteka duhet të ketë shumëllojshmëri tekstesh, si histori, libra me piktura, libra shkencorë, libra pa fjalë, poezi etj., albume, si edhe libra me format të madh që janë të rëndësishëm gjithashtu. Në klasë duhet të ngrihen këndet (qendrat) e leximit, të shkrimit dhe të dëgjimit, me librat dhe materialet e duhura, në mënyrë që të nxiten fëmijët të marrin pjesë në veprimtari të cilat do t'i ndihmojnë të përvetësojnë leximin dhe shkrimin gjatë aktivitetit të tyre ditor. Librat dhe materialet e tjera duhet të jenë të arritshme nga fëmijët, të vendosura në shporta apo në rafte të ulëta. Një vend i qetë për të lexuar, shkruar, pikturuar dhe vizatuar do të kontribuojë për krijimin e një mjedisi ku fëmijët do të mësojnë ta duan shkrimin dhe leximin. Në klasë duket të ketë një larmi mjetesh që bëjnë të mundur shkrimin (lapsa me ngjyra, shkumësa, fletë në formate të ndryshme, shkronja me magnet, kompjuter, projektor etj.)

PROGRAMI I MATEMATIKËS

I. HYRJE

Fëmijët e vegjël janë kuriozë në mënyrë të natyrshme dhe zhvillojnë idetë matematikore që në fëmijërinë e hershme. Ata duan të kuptojnë mjedisin që i rrethon nëpërmjet vëzhgimeve, ndërveprimeve në shtëpi dhe në komunitet. Të mësuarit e matematikës zhvillohet në aktivitetet e përditshme, duke luajtur, duke treguar, duke prekur apo duke ndihmuar të tjerët. Këto aktivitete i ndihmojnë fëmijët në zhvillimin e numrit dhe kuptimin e hapësirës. Kuriozitetet në lidhje me matematikën nxiten kur fëmijët krahasojnë sasitë, kur kërkojnë modele, dallojnë objekte, duke ndërtuar blloqe etj.

Një komponent kyç në zhvillimin e matematikës praktike është lidhja me eksperiencat personale të fëmijës. Mjediisi mësimor i fëmijës duhet të vlerësojë dhe të respektojë diversitetin e përvojave të fëmijëve, në mënyrë që ata të ndihen sa më “rehat” me matematikën dhe të nxiten të bëjnë sa më shumë pyetje duke zhvilluar kërkueshmërinë e tyre.

Matematika është shkencë, gjuha universale e së cilës, ndihmon fëmijën të kuptojë dhe të veprojë në realitetin që jeton. Kjo e bën atë të japë një kontribut të rëndësishëm për zhvillimin intelektual të fëmijës dhe për formimin e identitetit të tij. Nëpërmjet matematikës fëmija zhvillon përvoja nga më të thjeshtat te më komplekset dhe nga më konkretet te më abstraktet. Nëpërmjet mësimin të matematikës, fëmija merr njohuri mbi numrat, figurat, hapësirën, masat etj.

Kompetencat e matematikës

Bazuar në këtë kurrikul, lënda e matematikës për arsimin parashkollor synon të përmbushë 4 kompetenca të cilat arrihen nëpërmjet tematikave kryesore të matematikës. Këto kompetenca renditen si më poshtë:

1. Zgjidhja e situatave të thjeshta problemore
2. Arsyetimi dhe komunikimi matematik
3. Modelimi matematik dhe lidhja konceptuale
4. Përdorimi i teknologjisë në matematikë

II. PËRMBAJTJA LËNDORE

Tematika: Numri

Përshkrimi i tematikës

Fëmija përdor kuptimin e numrave, marrëdhëniet ndërmjet tyre dhe algoritmin e veprimeve me numra për të paraqitur sasi në botën reale. Fëmija numëron; lexon, shkruan e përdor numrat; krahason numrat natyrorë dhe vlerëson me sy numrin e një sasive sendesh, pa i numëruar.

Njohuritë për grupin e parë

- Kuptimi i numrit natyror deri në 5;
- Leximi i numrave deri në 5;
- Shkrimi i numërorëve deri në 3;
- Njohja e numrit rreshtor deri në 3;
- Veçimi nga grumbulli i 3 sendeve.

Shkathësitë (për të tria grupet)

▪ Numri natyror

Fëmija:

- lexon numra natyrorë deri në 20, duke kuptuar lidhjen ndërmjet vendit të çdo shifre me vlerën e saj;
- shkruan numra natyrorë deri në 10, duke kuptuar lidhjen ndërmjet vendit të çdo shifre me vlerën e saj;
- dallon dhe emërton rendet;
- numëron disa numra: me nga një, brenda 20 (në rendin rritës dhe zbritës,) duke filluar nga çdo numër;
- vlerëson me sy sasinë e një grupi sendesh.

▪ Krahasimi i numrave

Fëmija:

- krahason (bazuar në mjete didaktike), grupe sendesh deri në numrin 10, duke përdorur shprehjet “është më i madh”; “është më i vogël”;
- rendit disa numra deri në 10 në rendin rritës ose zbritës.

- **Veprimet me numra**

Fëmija:

- mbledh deri në 10 duke përdorur shtimin ose bashkimin e dy grupe sendesh;
- zbret deri në 10 duke përdorur pakësimin ose plotësimin (p.sh. 5 mollë heqim 2 mollë, mbeten 3 mollë);
- identifikon termat “shumë” dhe “ndryshesë”;
- zgjidh problema me situata të njohura për ta.

Vlerat dhe qëndrimet (për të tria grupet)

Fëmija:

- paraqet dhe komunikon lirshëm mendimet e tij;
- shfaq interes për numrat dhe numërimin;
- përdor imagjinatën për zgjidhjen e problemeve të thjeshta me numra;
- demonstroi pavarësi në mendime dhe veprime;
- demonstroi besim në forcat vetjake;
- respekton përpjekjet personale dhe ato në grup.

Tematika: Matja

Përshkrimi i tematikës

Fëmija zbaton proceset e matjes, orientohet në kohë, njeh disa njësi standarde: ora, dita, java, muaji, viti. Njehsimet kufizohen në matjen e gjatësisë, kohës, masës duke përdorur njësi jo standarde dhe shprehjet “më i rëndë”, “më i lehtë”, “më i gjatë” etj.

Njohuritë për grupin e parë

- Përdorimi i terminologjisë: i gjatë; i shkurtër; i hollë; i trashë;
- Dallimi sipas gjatësisë dhe lartësisë.
- Dallimi sipas masës.
- Përdorimi i kalendarit, dita, java dhe stinët.
- Fjalët që tregojnë kohë: mëngjes; drekë; darkë etj.
- Njohja e ngjarjeve brenda një dite.

Shkathësitë (për të tria grupet)

▪ Gjatësia

Fëmija:

- mat gjatësinë e sendeve duke përdorur gjatësi jostandarde matjeje;
- vlerëson me sy gjatësinë e sendeve dhe i krahasin ato duke i vendosur mbi njëri – tjetrin;
- përdor njësitë jostandarde të matjes (“më i gjatë”, “po aq i gjatë”, “më i shkurtër”).
- rendit nga më i gjati te më i shkurtri ose anasjelltas të paktën 4 sende;

▪ Koha

Fëmija:

- përdor njësinë e përshtatshme të kohës (1 ditë, 1 javë, 1 muaj, 1 vit) për përcaktimin kohor të një veprimtarie ose ngjarjeje;
- përdor shprehjet: mëngjes, drekë, darkë; paradite, pasdite; ditë, natë, “dje”, “sot”, “nesër”.
- parashikon, në njësinë e përshtatshme të kohës, kohëzgjatjen e ngjarjeve që kanë lidhje me situata nga jeta e përditshme (p.sh., kohëzgjatja e pushimeve verore matet me ditë ose muaj etj.).

- **Masa**

Fëmija:

- përdor (me anë të veprimtarive konkrete dhe ilustrimeve) njësitë jostandarde në peshimin e sendeve përkatëse (“më i rëndë”, “më i lehtë”, “po aq i rëndë”)

- **Monedhat**

Fëmija:

- përdor monedhat nga 10-lekëshe deri në 100-lekëshe;
- zgjidh problema nga situata me blerje të njohura për ta.

Vlerat dhe qëndrimet (për të tria grupet)

Fëmija:

- është inovativ dhe paraqet idetë e reja të tij;
- demonstroi kuriozitet për matjet e gjatësive, masave, kohës, monedhat;
- organizon lidhjen konceptuale të njohurive;
- përdor imagjinatën për zgjidhjen e problemeve me njësitë;
- vetëvlerësohet në situata të thjeshta;
- demonstroi besim në forcat vetjake;
- respekton përpjekjet personale dhe ato në grup.

Tematika: Gjeometria

Përshkrimi i tematikës

Fëmija njih format dy dimensionale (katror, rreth, drejtkëndësh) dhe i kombinon ato me njëra-tjetrën për të krijuar figura të reja, dallon formën e ngjashme me një figurë gjeometrike në objektet në natyrë, duke marrë udhëzime nga të rriturit, dallon me një të parë nëse një figurë apo objekt i ngjan me një formë apo me trup gjeometrik.

Njohuritë për grupin e parë

- Figurat gjeometrike dydimensionale: trekëndori, katrori dhe rrethori;
- Orientimi për vendndodhjen e objekteve në hapësirë, duke përdorur termat: para – prapa; poshtë – lart; i madh – i vogël.

Shkathësitë (për të tria grupet)

▪ Gjeometria në plan

Fëmija:

- dallon dhe emërton format 2D (katror, trekëndësh, rreth, drejtkëndësh, rreth);
- vizaton me dorë të lirë katrorin, trekëndëshin, drejtkëndëshin.

▪ Gjeometria në hapësirë

Fëmija:

- dallon dhe emërton, në mjedise objekte në formë kubi, sferë etj.

▪ Shndërrime gjeometrike

Fëmija:

- përshkruan vendndodhjen e një objekti duke përdorur fjalë të orientimit në hapësirë, si: para, pas, lart, poshtë, përballë, majtas etj.
- lëviz në drejtime të caktuara, duke u orientuar nga fjalët (para; drejt; prapa derës; afër karriges; nën tavolinë; etj).

Vlerat dhe qëndrimet (për të tria grupet)

Fëmija:

- paraqet dhe komunikon lirshëm mendimet e tij;
- demonstron kuriozitet për figurat 2D;
- përdor imagjinatën për kombinimin e figurave;
- demonstroi pavarësi në mendime dhe veprime.

Tematika: Algjebra dhe funksioni

Përshkrimi i tematikës

Fëmija përdor imagjinatën për të modeluar sipas një rregulli të dhënë. Ai dallon një model konkret, kryesisht me karakter zbavitës, duke formuar edhe varg.

Njohuritë për grupin e parë

- Modelime sipas një rregulli të dhënë (sipas një cilësie).
- Dallimi i sendeve sipas një cilësie të përbashkët.

Shkathtësitë (për të tria grupet)

Fëmija:

- dallon dhe vazhdon një varg sipas një rregulli me një ose dy kriteret;
- gjen numërorin që mungon në një varg numerik me disa numra njëshifrorë.
- klasifikon grupe sendesh sipas një cilësie të përbashkët.

Vlerat dhe qëndrimet (për të tria grupet)

Fëmija:

- është inovativ dhe paraqet modele të reja të tij;
- përdor imagjinatën për krijimin e modeleve;
- demonstron pavarësi në veprime;
- demonstron besim në forcat vetjake;
- demonstroi vullnet në përfundimin e një modeli të kërkuar.

III. MATERIALE DHE BURIME MËSIMORE

Gjatë mësimit të matematikës mësuesi përdor mjete didaktike dhe burime, të cilat fëmija i prek, i shikon, i përdor, i dëgjon etj. Ai përdor mjete pamore, teknologji të nevojshme, bën vizatime, modelime, jep ndihma të veçanta, përshtat shembuj të ndryshëm, krijon mjedise për aktivitete alternative etj. Edhe teknologjia ka një ndikim të madh në matematikë duke e ndihmuar fëmijën të eksplorojë në situata të ndryshme. Materiale të imta që mund të përdoren janë: materiale të riciklueshme; petëza; tabela manjetike; grafikë të numrave; kuti me forma të ndryshme; birila; numëratore me gogla; vargje me gogla; fletëpalosje për të lidhur numrin me sasinë; lodra të ndryshme; kuba; lapsa; fleta me dhe pa ngjyra; kavaleta pikturë; figura gjeometrike me forma dhe ngjyra të ndryshme; fije shkrepe; shkopinj didaktikë; grupe sendesh, objektsh; letra formati; lapsa, lapustila, lapsa me ngjyra etj. Mësuesi përdor fjalë dhe fjali të qarta, të sakta dhe me një fjalor të pasur. Mësuesi u krijon mundësi fëmijëve të demonstrojnë apo të prezantojnë në mënyra të ndryshme.

FUSHA: SHKENCA NATYRORE
PROGRAMI I DITURISË SË NATYRËS

1. HYRJE

Qëllimi i programit të shkencave të natyrës në arsimin parashkollor është nxitja e të mësuarit të shkencës nëpërmjet lojës, në një mjedis të sigurt dhe të dashur për fëmijët.

Programi i diturisë së natyrës, në arsimin parashkollor ndërthur tematikat: diversiteti, ciklet, ndërveprimet dhe sistemet. Sipas tyre strukturohet përmbajtja e mësimit të shkencave dhe integrimi konceptual brenda fushës. Ato reflektojnë një qasje integrale ku të nxënit e fëmijës zhvillohet nëpërmjet lojës dhe kërkimit.

Kompetencat e fushës

Kompetencat shkencore zhvillohen përmes tematikave dhe në program zërthehen në njohuri, shkathtësi, vlera dhe qëndrime. Ato janë:

-) Identifikimi i problemeve dhe zgjidhja e tyre;
-) Përdorimi i mjeteve, i objekteve dhe i procedurave shkencore;
-) Komunikimi në gjuhën dhe në terminologjinë e shkencës.

Këto kompetenca janë komponentë të kompetencës së kërkimit shkencor. Kompetenca e kërkimit duhet të zhvillohet përmes përvojave që u lejojnë fëmijëve parashkollorë gjetjen dhe të nxënit e koncepteve themelore nëpërmjet hetimit, kërkimit, zbulimit, vëzhgimit dhe eksperimentimit, si dhe vendosjen e këtyre koncepteve në kontekste reale. Lidhja e të nxënit me përvojat reale të fëmijëve dhe jetën e përditshme, i motivojnë ata për një të nxënë të kuptimshëm dhe të dobishëm për jetën.

II. PËRMBAJTJA LËNDORE

Tematika: Diversiteti

Përshkrimi i tematikës

Kjo tematikë nënvizon rëndësinë e ruajtjes së shumëllojshmërisë në natyrë. Për të kuptuar më mirë botën, në të cilën jeton, njeriu përpiket të organizojë botën e gjallë dhe jo të gjallë. Ka disa tipare të përbashkëta që lidhin të gjitha qeniet e gjalla dhe faktorë unikë në botën jo të gjallë që e ndihmojnë njeriun t'i klasifikojë ato. Ruajtja e shumëllojshmërisë siguron mbijetesën dhe vazhdimësinë e jetës. Në fokus të kësaj tematike është diversiteti i kafshëve, i bimëve, i mjedisit natyror, i lëndëve, i vetive dhe i karakteristikave të tyre.

1. Diversiteti dhe klasifikimi i gjallesave

Njohuritë për grupin e parë

▪ Qëniet e gjalla

- Identifikimi i bimëve dhe i kafshëve përfshirë dhe njeriun;
- Shqisat te njeriu;
- Klasifikimi i bimëve dhe kafshëve.

Shkathësitë (për të tria grupet)

Fëmija:

- dallon bimët nga qëniet e tjera të gjalla që vëzhgon në mjedisin rrethues ose shikon në fotografi;
- bën pyetje të thjeshta për bimët dhe kafshët që vëzhgon duke përdorur shqisat;
- përdor mjetet e duhura për të mbledhur informacion dhe për të vëzhguar gjallesat;
- zhvillon fjalorin dhe përdor komunikimin gjuhësor kur identifikon një bimë ose pjesë të saj;
- identifikon kafshë të ndryshme të njohura në mjediset rrethuese ose në fotografi;
- përshkruan pjesë të caktuara të trupit të kafshëve të vëzhguara;

- identifikon dhe përshkruan shqisat e njeriut;
- demonstroi nëpërmjet shembujve konkretë përdorimin e secilës shqisë;
- tregon ngjashmëritë dhe dallimet ndërmjet grupeve të ndryshme të gjallesave dhe brenda të njëjtit grup.
- ndan bimët dhe kafshët në varësi të mjedisit ku jetojnë dhe në bazë të karakteristikave të jashtme të dallueshme;

Vlerat dhe qëndrimet (për të tria grupet)

Fëmija:

- shfaq kuriozitet për botën e gjallesave;
- tregon interes për të mësuar më tepër në lidhje me kafshët e buta, kafshët e egra, shpendët dhe insektet;
- shprehet në rastet kur sheh se po dëmtohet një kafshë a një bimë;
- shfaq kënaqësi në lidhje me shumëllojshmërinë dhe bukurinë e botës së kafshëve dhe të bimëve.

Veprimtari të sugjeruara

- ➔ Shëtitje në mjedisin përreth për të vëzhguar bimët që gjenden aty;
- ➔ Vizitë në një dyqan lulesh ose kafshësh shtëpiake;
- ➔ Bisedë me një veteriner;
- ➔ Krijimi i këndit të “qenieve të gjalla” në klasë, si p.sh.: një akvarium me peshq ose me breshka uji, një kafaz me kanarina ose papagaj, një kafaz me kavie, lepuj etj., në mënyrë që fëmijët të kujdesen për to, por edhe të shohin si rriten dhe zhvillohen;
- ➔ Krijimi i një sere ose parcele të vogël në oborr për kryerjen e mbjelljeve të farave të ndryshme;
- ➔ Vizitë në një kopsht zoologjik etj.;
- ➔ Demonstrime me anë të fotografive, posterave, albumeve, CD didaktike etj.;
- ➔ Eksperimente të ndryshme etj.

2. Diversiteti i mjedisit natyror

Njohuritë për grupin e parë

- Kuptimi për diversitetin e mjedisit natyror

Shkathësitë (për të tria grupet)

Fëmija:

- vëzhgon dhe dallon diversitetin e peizazhit natyror në mjedisin e afërt;
- vëzhgon dhe identifikon mjediset e ndërtuara nga njeriu;
- shpreh nëpërmjet vizatimeve pjesë nga mjedisi i vëzhguar;
- bën pyetje rreth elementeve të mjedisit (tokës, ujit, ajrit, zjarrit);
- përshkruan me gojë itinerarin që ndjek nga shtëpia në kopsht (shkollë), nga shtëpia e vet te gjyshërit etj.;
- zgjeron njohuritë për mjedisin dhe tregon kujdes në rritje ndaj tij.

Vlerat dhe qëndrimet (për të tria grupet)

Fëmija:

- shfaq kuriozitet për të njohur mjedisin që e rrethon;
- vlerëson bukuritë natyrore dhe peizazhet e bukura të ndërtuara nga dora e njeriut;
- shfaq dëshira personale që lidhen me përmirësimin e mjedisit ku jeton.

Veprimtari të sugjeruara

- ➔ Shëtitje në mjedis për të vëzhguar peizazhin natyror dhe të ndërtuar nga njeriu.
- ➔ Vizita në vende me peisazhe të bukura natyrore ose të ndërtuara nga njeriu. Ekskursion mësimor pranë një pylli, lumi, deti, mali a liqeni më të afërt të zonës
- ➔ Vëzhgimi i rrugëve në të cilat lëvizin mjetet e transportit rrugor.
- ➔ Vëzhgimi i fotografive të bëra gjatë udhëtimeve që kanë bërë fëmijët me prindërit e tyre ose i kartolinave më peizazhe të bukura shqiptare.

3. Diversiteti i lëndëve

Njohuritë për grupin e parë

- Kuptimi për lëndët;
- Përshkrimi i lëndëve sipas karakteristikave të tyre.

Shkathësitë (për të tria grupet)

Fëmija:

- tregon veti të lëndëve (ngjyra, cilësia, madhësia, forma);
- përdor vëzhgimet individuale kur pyetet për të përshkruar karakteristikat e lëndëve dhe të objekteve të vëzhguara;
- vendos materialet dhe objektet sipas një rendi ose në grupe sipas një ose më shumë cilësive që kanë;
- përshkruan disa veti të materialeve dhe të objekteve përreth.

Vlerat dhe qëndrimet (për të tria grupet)

Fëmija:

- shfaq kuriozitet në kryerjen e ekperimenteve;
- shfaq interes për të marrë pjesë në përgatitjen e gatimeve të thjeshta;
- tregon mënyra si mund ta kursejë ujin në familje.

Veprimtari të sugjeruara

- ➔ Ekperimente të ndryshme për të provuar tri gjendjet e ujit.
- ➔ Eksperimente me përzierje lëndësh të ndryshme.
- ➔ Eksperimente për të dalluar vetitë e lëndëve më të pranishme në jetën e përditshme.
- ➔ Vëzhgime në natyrë për të vënë re dukuritë e provuara në klasë.

Tematika: Ciklet

Përshkrimi i tematikës

Në natyrë ka ndryshime që përsëriten në mënyrë ciklike. Shembuj të tyre janë ciklet jetësore të qenieve të gjalla, cikli i ujit etj. Të kuptuarit e këtyre cikleve e ndihmon njeriun të parashikojë ngjarjet dhe proceset dhe të vlerësojë Tokën si një sistem të vetëqëndrueshëm. Kjo tematikë përqendrohet në ciklet e proceve jetësore të bimët, kafshët, njeriu, moti, atmosfera, sistemi diellor dhe Toka, përzjerjet dhe ndryshimet e lëndëve, nxehja dhe ftohja.

Njohuritë për grupin e parë

Rritja dhe zhvillimi:

- te bimët;
- te kafshët (shpendët).

Shkathësitë (për të tria grupet)

Fëmija:

- zbulon vazhdimësi dhe ndryshime kur vëzhgon procese të rritjes dhe përdor komunikimin gjuhësor për t'i përshkruar këto ndryshime;
- vëren se bimët rriten, lulëzojnë dhe ndryshojnë pamjen e tyre;
- bën pyetje kur vëzhgon dhe përshkruan ciklin jetësor të një organizmi që pëson ndryshime shumë të mëdha.

Vlerat dhe qëndrimet (për të tria grupet)

Fëmija:

- shfaq kuriozitet për ciklet jetësore të gjallesave;
- tregon dashuri dhe kujdes për të vegjëlit e kafshëve të buta/ shtëpiake;
- tregon kujdes për bimët e sapombjella.

Veprimtari të sugjeruara:

- ➔ Eksperimente;
- ➔ Vëzhgimi i rritjes së bimëve në mjedise me ose pa dritë, ngrohtësi dhe ujtitje;

- ➔ Vizitë në një pulari/ spital kafshësh etj.;
- ➔ Tregime e përralla të lidhura me këtë tematikë;
- ➔ Libra për fëmijë;
- ➔ Takim me një veteriner ose lulishtar.

Tematika: Ndërveprimet

Përshkrimi i tematikës

Studimi i ndërveprimit midis dhe brenda sistemeve zhvillon të kuptuarit e mjedisit dhe rolit të njeriut në të. Ndërveprimet ndodhin brenda një organizmi, ndërmjet organizmave, si dhe ndërmjet organizmave dhe mjedisit. Ndërveprimi i njeriut me mjedisin drejton zhvillimin e shkencës dhe teknologjisë. Në të njëjtën kohë shkenca dhe teknologjia ndikojnë në mënyrën si njeriu ndërvepron me mjedisin. Të kuptuarit e këtij ndërveprimi e ndihmon fëmijën të kuptojë më mirë pasojat pozitive dhe negative të veprimeve të tij dhe të jetë përgjegjës për to.

Ndërveprimi njeri-mjedis

Njohuritë për grupin e parë

- Kuptimi për motin dhe karakteristikat e tij;
- Stinët dhe veshjet sipas tyre.

Shkathtësitë (për të tria grupet)

Fëmija:

- kryen vëzhgime për motin duke përdorur një shqisë ose kombinime të disa prej tyre;
- përshkruan karakteristikat e motit bazuar në vëzhgimet individuale;
- vëren vijueshmëri dhe modele në dukuritë e motit dhe përdor komunikimin gjuhësor për t'i përshkruar këto ngjarje duke përfshirë terma si: mot me erë / me mjegull/ me diell/ ngrohtë / nxehtë / ftohtë etj.;

- emërton dhe dallon stinët e vitit etj.;
- përshkruan disa veti të stinës lidhur me karakteristikat e motit dhe veshjet e tyre.

Vlerat dhe qëndrimet (për të tria grupet)

Fëmija:

- shfaq interes në plotësimin e kalendarit të motit për çdo ditë;
- shfaq kuriozitet për të mësuar rreth karakteristikave të stinëve dhe motin në secilën prej tyre.

Veprimtari të sugjeruara

- ➔ Shëtitje në natyrë në të njëjtin mjedis, por në stinë të ndryshme
- ➔ Herbarium me gjethe
- ➔ Kalendar i motit

Tematika: Sistemet

Përshkrimi i tematikës

Një sistem përfaqëson një tërësi pjesësh të cilat punojnë së bashku për të kryer një funksion të caktuar. Ka sisteme në natyrë, si dhe sisteme të ndërtuara nga njeriu. Shembuj të sistemeve në natyrë janë sistemet e trupit të njeriut. Shembuj të sistemeve të ndërtuara nga njeriu janë sistemet elektrike. Njohja e sistemeve e lejon njeriun të kuptojë si funksionon secila pjesë e sistemit dhe si ndërveprojnë me njëra-tjetrën për të kryer një funksion të caktuar.

Kjo tematikë përqëndrohet te studimi i sistemit të bimëve dhe të kafshëve, sistemit elektrik, sistemit diellor dhe Tokës, sistemeve të orientimit dhe të lëvizjes (si harta dhe globi) dhe sistemeve të matjes.

Sistemet natyrore të tokës

Njohuritë për grupin e parë

- Kuptimi për ditën dhe natën

Shkathtësitë (për të tria grupet)

Fëmija:

- dallon ditën dhe natën në vizatime/ fotografi etj.;
- bën përshkrime të shkurtra për të treguar veprimtari që kanë ndodhur gjatë ditës ose natës.

Vlerat dhe qëndrimet (për të tria grupet)

Fëmija:

- shfaq interes për të regjistruar çfarë bën gjatë ditës;
- shfaq kuriozitet për të vëzhguar qiellin natën.

Veprimtari të sugjeruara

- ➔ Fotografi të veprimtarive dhe aktiviteteve që bëhen nga fëmijët gjatë ditës dhe natës.
- ➔ Regjimi ditor.

III. MATERIALE DHE BURIME MËSIMORE

Për realizimin e kompetencave në fushën e shkencave të natyrës është e domosdoshme të krijohet një mjedis mësimor i përshtatshëm. Më poshtë paraqitet një listë përmbledhëse e materialeve, burimeve dhe mjediseve të domosdoshme për realizimin e programit të kësaj lënde.

-) Materiale didaktike, revista, enciklopedi, mjete për realizimin e eksperimenteve në klasë etj.
-) Postera, fotografi, piktura, modele, makete, diagrame, mjete grafike etj.
-) Radio, magnetofon, telefon, kasetofon, televizor, video, video-projektor, videokasetë, kompjuter, CD.

FUSHA “SHOQËRIA DHE MJEDISI”

Programi i lëndës “Edukim për shoqërinë”

I. HYRJJE

Fusha “Shoqëria dhe mjedisi” i krijon fëmijës mundësi të zhvillojë kompetencat e nevojshme për të përmbushur rolin e tij si anëtar i një shoqërie shumëkulturore dhe demokratike, në një botë gjithnjë e më të ndërvarur. Nëpërmjet programit të kësaj lënde synohet që fëmija të ndërtojë dhe të zhvillojë njohuri, shkathtësi, qëndrime dhe vlera që kërkon shoqëria demokratike; të zhvillohet në mënyrë të pavarur e të gjithanshme; të kontribuojë në ndërtimin dhe mirëqenien vetjake, por jo vetëm dhe të përballet në mënyrë konstruktive me sfidat e jetës.

Kompetencat e lëndës

Fusha “Shoqëria dhe mjedisi” ka në fokus kryesisht zhvillimin e kompetencës shoqërore dhe qytetare. Kjo kompetencë përbëhet nga kompetencat personale, ndërpersonale dhe ndërkulturore që përfshijnë dhe lidhen me të gjitha qëndrimet që përgatitin individët për të marrë pjesë në mënyrë të efektshme dhe konstruktive në jetën dhe punën shoqërore.

Tematikat mbi të cilat është organizuar përmbajtja e programit, kanë të bëjnë me njohuritë, shkathtësitë, qëndrimet dhe vlerat, nëpërmjet të cilave, do të realizohen këto kompetenca. Shkathtësitë dhe aftësitë u lejojnë fëmijëve, që nën udhëheqjen e mësuesit apo në mënyrë të pavarur, të ndërtojnë njohuritë dhe të reflektojnë mbi to.

II. PËRMBAJTJA LËNDORE

Tematika: Individët, grupet, shoqëria

Përshkrimi i tematikës

Fëmijët kuptojnë mënyrën si formohen, ruhen dhe ndryshojnë marrëdhëniet shoqërore. Ata dallojnë dhe shpjegojnë rolin dhe ndikimin e ndryshëm që kanë në shoqëri lloje dhe forma të caktura institucionesh sociale dhe shqyrtojnë ndikimin e tyre në jetën e njerëzve. Ata

studiojnë larminë e marrëdhënieve midis individëve dhe grupeve në shoqëri, eksplorojnë faktorët, që qëndrojnë në themel të tyre, mënyrën si funksionojnë dhe ndryshojnë.

Fëmijët marrin vendime për qëndrime e sjellje të ndryshme, që kanë lidhje me jetën dhe bashkejetesën paqësore në shoqëri.

Njohuritë për grupin e parë

Fëmijës i mundësohet njohja, diskutimi dhe kuptimi:

- i konceptit për veten;
- i konceptit për familjen;
- i konceptit për grupin (të veçantat, të përbashkëtat; çfarë i bashkon anëtarët e një grupi; çfarë na pëlqen, çfarë nuk na pëlqen);
- i marrëdhënieve që ekzistojnë ndërmjet tij dhe familjes e grupit ku bën pjesë (roli tij në familje dhe në grup; përgjegjësia në familje dhe në grup; rëndësia e familjes dhe e grupit);
- i ndihmës së përbashkët dhe i rëndësisë që ka kontributi i secilit në jetën e përbashkët në familje dhe në grup.

Shkathtësitë (për të tria grupet)

Fëmija:

- identifikon dhe përshkruan karakteristika të vetes së tij/saj;
- identifikon dhe përshkruan emocionet që përjeton (p.sh., gëzim, frikë, mërzitje etj.);
- tregon për gjëra që i pëlqejnë;
- tregon për nevojat e tij/saj;
- identifikon dhe përshkruan karakteristika të pjesëtarëve të familjes dhe të shokëve /shoqeve;
- diskuton (bashkëbisedon) mbi ngjashmëritë dhe dallimet (p.sh., sytë, flokët, lartësia, talentet, gjinia, interesat, preferencat për ushqimin etj.);
- sugjeron ide ose veprime për t'iu përshtatur ndryshimeve përgjatë lojës ose në aktivitetet në grup;
- identifikon dhe ndjek rregulla dhe rutina në klasë (p.sh., vendos sendet personale në vendin e përcaktuar, larja e duarve, pastrimi etj.);
- kujdeset për pajisjet në kopsht dhe në mjedise të tjera publike (p.sh., pajisjet në klasë, bimët në park etj.).

Vlerat dhe qëndrimet (për të tria grupet)

Fëmija:

- shpreh mendimet, ndjenjat, dëshirat e tij;
- beson te vetja dhe tek të tjerët;
- respekton përpjekjet personale dhe ato në grup;
- respekton vetveten;
- tregon interes për nevojat e të tjerëve;
- ndan gjërat me shokët e klasës;
- respekton idetë dhe përvojat e të tjerëve;
- bashkëvepron me të tjerët me bindjen se kjo është e nevojshme;.
- tregon gadishmëri për të ndihmuar shokët, të moshuarit etj.

Tematika: Kultura

Përshkrimi i tematikës

Fëmijët kuptojnë si qeniet njerëzore krijojnë, mësojnë, ndajnë së bashku dhe përshtaten ndaj kulturës. Ata vlerësojnë rolin e kulturës në formimin e jetës dhe të shoqërisë ku jetojnë, marrin vendime mbi bazën e njohurive të marra për kulturën, në emër të respektimit të diversitetit kulturor dhe të bashkëjetesës paqësore ndërmjet njerëzve dhe kulturave.

Njohuritë për grupin e parë

Fëmijës i mundësohet njohja, diskutimi dhe kuptimi për:

- ngjashmëritë dhe ndryshimet me të tjerët (të gjithë kanë diçka të veçantë, të gjithë janë të ndryshëm)
- larminë si diçka e mirë, si pasuri (secili ka diçka me të cilën plotëson të tjerët, grupin: dikush këndon më bukur, kërcen më bukur, vizaton më bukur, reciton më bukur etj.)
- ndihmën ndaj tjetrit me veçorinë që ka; të gjithë plotësojmë njëri-tjetrin dhe kështu i bëjmë punët më mirë.

Shkathësitë (për të tria grupet)

Fëmija:

- identifikon ngjashmëritë dhe ndryshimet me të tjerët (shokë/shoqe, pjesëtarë të familjes, anëtarë të tjerë të komunitetit);

- përshkruan si familjet kanë tipare të përbashkëta dhe të veçanta;
- përshkruan detyra dhe përgjegjësi të anëtarëve të familjes;
- tregon për festat dhe traditat në familje (p.sh., ditëlindje, festa etj);
- identifikon simbole të vendit tonë (p.sh., flamuri).

Vlerat dhe qëndrimet (për të tria grupet)

Fëmija:

- kupton se pavarësisht ndryshimeve, të gjithë janë të barabartë;
- vlerëson sjelljet qytetare në interes të së mirës së përbashkët;
- merr pjesë me dëshirë në ceremoni festive;
- shfaq respekt për veten dhe për të tjerët;
- gëzohet kur merr pjesë në festa, ditë e data të shënuara.

Tematika: Kronologjia, ndryshimi dhe vazhdimësia

Përshkrimi i tematikës

Duke studiuar të kaluarën dhe trashëgiminë e saj, fëmijët kuptojnë konceptet kyçe historike si; kronologjia, ndryshimi dhe vazhdimësia, lidhjet shkak- pasojë, shumëllojshmëria kulturore etnike dhe fetare, rëndësia dhe perspektiva, fillimisht nëpërmjet njohjes dhe kuptimit të historisë personale dhe familjare, historisë së shkollës, historisë së zonës, rajonit për t'u zgjeruar më pas në njohjen dhe kuptimin e historisë së vendit dhe atë të qytetërimeve botërore. Kuptimi i kronologjisë aftëson fëmijët të kuptojnë vijimësinë e ngjarjeve në të kaluarën dhe marrëdhënien shkak-pasojë. Fëmijët kuptojnë rolin e kohës në ndryshueshmërinë e njerëzve, të shoqërisë dhe mjedisit, duke njohur disa nga ndryshimet më të rëndësishme që kanë ndodhur, duke filluar nga elementët e jetës së përditshme e deri në ndryshimet shoqërore, ekonomike, kulturore, që kanë formësuar botën.

Njohuritë për grupin e parë

Fëmijës i mundësohet njohja, diskutimi dhe kuptimi për rritjen dhe ndryshimet që ndodhin gjatë saj:

- Ndryshimet e dukshme që dëshmojnë rritjen e fëmijës (ndryshimet në veshje, shije, ushqime, lodra etj.);
- Ndryshimet e dukshme që dëshmojnë rritjen e pjesëtarëve të familjes;

- Ndryshime të tjera të dukshme;
- Si na duken gjërat sot etj.

Shkathtësitë (për të tria grupet)

Fëmija:

- identifikon ndryshimet që i kanë ndodhur gjatë rritjes;
- përshkruan pse njerëzit ndryshojnë me kalimin e kohës;
- përshkruan si ndryshon familja me kalimin e kohës;
- identifikon ngjarje sipas rendit kohor.

Vlerat dhe qëndrimet (për të tria grupet)

Fëmija:

- shpreh ndjenja dhe emocione pozitive për të kaluarë e vet;
- shpreh pëlqim ose mospëlqim sipas situatës apo kontekstit në/ për të cilin ndodhet/ flitet;
- mban qëndrimin e duhur në situata të vështira;
- vlerëson përparimin e teknologjisë, shkencës, të shoqërisë duke u nisur nga jeta e përditshme;
- justifikon veprime/ gabime që ka bërë kur ka qenë më i vogël.

Tematika: Njerëz, vende dhe mjedise

Përshkrimi i tematikës

Duke studiuar të kaluarën dhe trashëgiminë e saj, fëmijët kuptojnë konceptet kyçe historike si; kronologjia, ndryshimi dhe vazhdimësia, lidhjet shkak- pasojë, shumëllojshmëria kulturore etnike dhe fetare, rëndësia dhe perspektiva, fillimisht nëpërmjet njohjes dhe kuptimit të historisë personale dhe familjare, historisë së shkollës, historisë së zonës, rajonit për t'u zgjeruar më pas në njohjen dhe kuptimin e historisë së vendit dhe atë të qytetërimeve botërore. Kuptimi i kronologjisë aftëson fëmijët të kuptojnë vijimësinë e ngjarjeve në të kaluarën dhe marrëdhënien shkak-pasojë. Fëmijët kuptojnë rolin e kohës në ndryshueshmërinë e njerëzve, shoqërisë dhe mjedisit, duke njohur disa nga ndryshimet më të rëndësishme që kanë ndodhur, duke filluar nga elementët e jetës së përditshme e deri në ndryshimet shoqërore, ekonomike, kulturore, që kanë formësuar botën.

Fëmijët zhvillojnë kuptimin për konceptin e vendit, hapësirës, ndërvarësisë midis vendeve dhe njerëzve. Përmes vëzhgimeve në vende të njohura (kryesisht në mjedisin e afërt) fëmijët eksplorojnë tipare të këtyre vendeve dhe veprimtarive që zhvillohen në to. Fëmijët identifikojnë tipare thelbësore të këtyre vendeve, kuptojnë dhe përshkruajnë pse këto vende janë të veçanta për to dhe zhvillojnë kujdesin për mjedisin.

Njohuritë për grupin e parë

Fëmijës i mundësohet njohja, diskutimi dhe kuptimi për ndërvarësinë në shoqëri

- Për vendin (kryesisht mjedisin e afërt ku jeton) dhe tiparet e tij;
- Për nevojat që kemi për njëri-tjetrin:
  -) Unë dhe familja ime (nëna, babai, vëllezërit, motrat, gjyshi, shyshja etj.);
  -) Unë dhe shokët e shoqet.

Shkathësitë (për të tria grupet)

Fëmija:

- identifikon kopshtin dhe qytetin ku jeton;
- eksploron (vëzhgon) tipare të mjediseve të afërta (p.sh., mjedisit/lagjes ku jeton) dhe të largëta (p.sh., një vend ku ka kaluar pushimet);
- përshkruan mjedisin (komunitetin) ku jeton dhe aktivitetet që mund të kryhen;
- përshkruan aktivitetet që kryen përgjatë pushimeve;
- identifikon të përbashkëtat dhe të veçantat midis aktiviteteve që mund të kryejë në shtëpi dhe përgjatë pushimeve;
- identifikon çfarë e bën një vend të veçantë (p.sh., një park, një lumë etj.);
- përshkruan si njerëzit mund të kujdesen për vende të ndryshme;
- identifikon tokën dhe ujin në hartë dhe glob;
- diskuton mbi rëndësinë e kujdesit për ajrin, tokën dhe ujin.

Vlerat dhe qëndrimet (për të tria grupet)

Fëmija:

- demonstroi kuriozitet për vendet dhe njerëzit që jetojnë në to.;

- shfaq interes për të tjerët, idetë dhe interesat e tyre;
- ndan përvojat me fëmijët e tjerë;
- tregon kujdes për mjedisin.

Tematika: Pushteti, autoriteti, qeverisja

Përshkrimi i tematikës

Përmes kësaj tematike, fëmijët fitojnë dije dhe ndërtojnë njohuri për rregullat e jetës kolektive e kushtet demokratike për zbatimin e tyre, si dhe për mundësitë që ekzistojnë në një shoqëri demokratike në të gjitha nivelet e jetës politike. Ata ndërtojnë njohuri për institucionet publike demokratike dhe për rregullat e lirisë dhe të vepruarit dhe ndërgjegjësohen që ndërtimi i institucioneve demokratike dhe gëzimi i këtyre lirive, janë përgjegjësi e të gjithë qytetarëve.

Njohuritë për grupin e parë

Fëmijës i mundësohet njohja, diskutimi dhe kuptimi për:

- Rregullat në shtëpi, shkollë, rrugë, lojë;
- Detyrat dhe përgjegjësitë;
- Punët në familje.

Shkathtësitë (për të tria grupet)

Fëmija:

- identifikon dhe përshkruan disa ndër të drejtat e fëmijëve;
- identifikon shembuj të përgjegjësive;
- identifikon dhe përshkruan rregulla në familje dhe në kopsht;
- përshkruan nevojën e vendosjes dhe zbatimit të rregullave;
- tregon pasoja të shkeljes së rregullave.

Vlerat dhe qëndrimet (për të tria grupet)

Fëmija:

- gjen mënyrën e duhur për të zgjidhur një situatë konfliktuale;

- tregohet i gatshëm për të zbatuar rregullat e vendosura;
- ndien përgjegjësi në hartimin e rregullores së klasës;
- dënon rastet e shkeljes së rregullave dhe personat përgjegjës.

Tematika: Proceset shoqërore

Përshkrimi i tematikës

Proceset shoqërore përfshijnë zhvillimet dhe ndryshimet që ndodhin në jetën shoqërore, në mjedisin ku jeton, në nivel vendor, rajonal dhe global. Këto procese ndodhin në të gjitha fushat e jetës dhe të veprimtarisë shoqërore (fusha ekonomike, politike, shoqërore, ligjore, kulturore etj.) dhe në korrelacion me njëra-tjetrën, ndikojnë jetën tonë dhe të shoqërisë. Njohja e këtyre proceseve, e ligjshmërisë dhe e lidhjeve shkak-pasojë është domosdoshmëri për vendimmarrjet tona dhe për shkallën tonë të lirisë në këtë proces vendimmarrjeje. Vetëm në këtë bazë, pjesëmarrja qytetare do të jetë e përgjegjshme, e vetëdijshme, aktive dhe e orientuar nga e ardhmja dhe zhvillimi i qëndrueshëm.

Njohuritë për grupin e parë

Fëmijës i mundësohet njohja, diskutimi dhe kuptimi për ngjarje të caktuara shoqërore, kulturore dhe historike:

- Ngjarje në familje, në grup, në kopsht etj.
- Ngjarje që ndikojnë në jetën tonë.
- Ne ndryshojmë bashkë me ngjarjet.
- A duhet t'i njohim ngjarjet?
- Si duhet të veprojmë?

Shkathësitë (për të tria grupet)

Fëmija:

- merr pjesë aktive në ngjarje të rëndësishme për bashkëmoshatarët e tyre;
- vlerëson figurat e shquara historike.

Tematika: Prodhimi, konsumi, shpërndarja

Përshkrimi i tematikës

Nëpërmjet kësaj tematike fëmijët fitojnë njohuri për mënyrën si njerëzit organizojnë prodhimin, shpërndarjen dhe konsumin e të mirave e të shërbimeve dhe njihen e kuptojnë çështjet themelore, që lidhen me vendimet në fushën e veprimtarisë ekonomike. Ata njihen me koncepte të thjeshta, por kryesore ekonomike dhe rëndësinë që ka njohja e tyre për jetën e tij dhe të shoqërisë..

Njohuritë për grupin e parë

Fëmijës i mundësohet njohja, diskutimi dhe kuptimi për:

- Dëshirat dhe nevojat
- Zgjedhja e duhur
- Profesionet e prindërve
- Shërbimet që ofron komuniteti

Shkathtësitë (për të tria grupet)**Fëmija:**

- bën dallimin ndërmjet nevojave dhe dëshirave;
- flet për rëndësinë që kanë për të ushqimi, veshja, banesa, familja, lojërat, dashuria dhe respekti, librat, siguria etj.;
- përshkruan punët që bëjnë njerëzit e familjes për të siguruar paratë;
- tregon se si familjet i përdorin paratë për të plotësuar nevojat dhe dëshirat e tyre;
- dallon disa nga shërbimet për të cilat njerëzit kanë nevojë në lagjen ku banojnë;
- dallon disa nga institucionet që mund të ofrojnë shërbime për komunitetin ku jeton (për shembull, tregon se çfarë shërbime mund ofrojnë ambulanca, policia, zjarrfikësja etj.);
- tregon se çfarë mund dhe duhet të bëjnë fëmijët dhe banorët e tjerë të komunitetit për të rritur cilësinë e shërbimeve dhe të përfitimit prej tyre.

Vlerat dhe qëndrimet (për të tria grupet)**Fëmija:**

- respekton profesionet dhe shërbimet e ndryshme që kryhen në shoqëri;
- shfaq respekt për njerëzit që punojnë;

- vlerëson përpjekjet që bëjnë prindërit për të plotësuar nevojat dhe dëshirat e fëmijëve;
- justifikon me raste konkrete pse nevojat e familjes janë mbi dëshirat personale të fëmijëve;
- pranon rëndësinë e pjesëmarrjes së tij në komunitet.

III. MATERIALET DHE MJETET MËSIMORE

Përdorimi i mjeteve mësimore në fushën shoqëria dhe mjedisi ndihmon në konkretizimin e ideve dhe të dukurive, si dhe e bën veprimtarinë mësimore më interesante dhe më argëtuese për fëmijët. Mjetet e nevojshme didaktike mund të jenë të llojeve të ndryshme, si: harta të përgjithshme ose tematike, atlase, albume, foto, skica, filma me karakter didaktik, videokaseta, kompjuter, aparat projektimi, CD, DVD etj.

FUSHA “EDUKIMIT FIZIK, SPORTE DHE SHËNDETI”
PROGRAMI I EDUKIMIT FIZIK, SPORTE DHE SHËNDETI

I. HYRJE

Kjo fushë u jep mundësi fëmijëve të fitojnë kompetenca për ruajtjen e shëndetit të tyre dhe të tjerëve, respektin për veten dhe ruajtjen e organizmit nga dëmtimet e mundshme gjatë të ushtruarit në një aktivitet fizik e sportiv.

Aktiviteti fizik i ndihmon fëmijët për të përmirësuar mundësitë fizike, aftësitë koordinative, si dhe zhvillimin e aftësive personale dhe ndërpersonale, të cilat ndikojnë në rritjen e mirëqenies së tyre fizike dhe në sigurimin e një jete aktive dhe të shëndetshme. Gjithashtu, fëmijët zhvillojnë kapacitete motorike, edukojnë cilësi njohëse dhe edukative me anë të lojërave të ndryshme parasportive.

Kompetencat e fushës

Bazuar në këtë kurrikul, fusha “Edukimi fizik, sporte dhe shëndeti” synon të përmbushë 3 kompetenca:

-) Shfaqja e aftësive lëvizore në përshtatje me situata të ndryshme lëvizore e sportive;
-) Ndërveprimi me të tjerët në situata të ndryshme lëvizore e sportive;
-) Përshtatja me një një stil jete aktive e të shëndetshme.

II. PËRMBAJTJA LËNDORE

Tematika: Edukim nëpërmjet aktiviteteve fizike

Përshkrimi i tematikës

Edukimi nëpërmjet aktiviteteve fizike u ofron fëmijëve mundësi për të përmirësuar kapacitetet fizike, aftësitë koordinative, si dhe për të zhvilluar aftësi personale dhe ndërpersonale. Kjo tematikë fokusohet kryesisht në lojëra dhe veprimtari lëvizore të cilat kanë në përmbajtjen e tyre lëvizje të ndryshme të pjesëve të trupit, tërheqje, shtytje, ekuilibrim, kthim, rrotullim, ecje, vrapim, kërcim etj.

Njohuritë për grupin e parë

Lojëra lëvizore e popullore:

- Lojëra lëvizore: Hapa-dollapa, Kush e hedh topin më lart, Gjigandi dhe shkurtabiqi etj.;
- Lojëra popullore (tradicionale): Macja kapi miun, E ka kush e ka etj.;
- Rregulla të lojës

Gjinnastikë:

- Lëvizje manipulative me trup të lirë;
- Rrokullisje me trup të lirë në tokë.

Atletikë:

- Ecje sipas vijave dhe figurave;
- Ecje rreth pengesave, objekteve;
- Vrapime me ndryshim drejtimi dhe shpejtësie;
- Kërcime me dy këmbë mbi objekte të vogla duke ruajtur ekuilibrin;
- Goditje në shenjë.

Shkathësitë (për të tria grupet)

Fëmija:

- përfshihet në lojërat që zhvillohen në grup duke respektuar rregullat e tyre;
- tregohet i vëmendshëm gjatë zhvillimit të lojës;
- bashkëvepron gjatë lojërave në grup dhe tregon shenjat e para të sjelljes sportive;
- kryen skema të thjeshta lëvizore;
- ngjit dhe zbret shkallët, duke alternuar këmbët;
- koordinon pjesët e trupit sipas lëvizjeve që bën;
- ecën dhe vrapon rreth pengesave, objekteve;
- kërcen me dy këmbë mbi objekte të vogla duke ruajtur ekuilibrin;
- kapërcen pengesa, zvarritet, ecën në një tra të ulët ekuilibri, ngjit dhe zbret shkallët i sigurt dhe me vrap duke alternuar këmbët (një këmbë

për një shkallë);

- bën kapërdimje për t'u hedhur e për t'u rrotulluar;
- pozicionon trupin në përshtatje me veprimet që kryen;
- kryen kërcime individuale me litar;
- kryen veprimin lëvizor të goditjes në shenjë;
- menaxhon emocionet vetjake si në rastin e fitores, edhe në rastin e humbjes së lojës/ garës.

Tematika: Aktivitete parasportive

Përshkrimi i tematikës

Kjo tematikë, ka për qëllim t'u japë mundësi fëmijëve: të aplikojnë në lojërat parasportive veprimet lëvizore të mësuara më parë, të zbatojnë rregullat e lojërave, të njihen me teknikat fillestare të disa prej elementëve bazë të lojërave (pasim, gjuajtje, goditje), të zhvillojnë kapacitetet motorike dhe të edukojnë cilësi edukative.

Gjithashtu, kjo tematikë ka për qëllim t'u japë mundësi fëmijëve të kryejnë një aktivitet më të plotë fizik, në përshtatje me kushtet që institucioni arsimor ofron për sa i përket infrastrukturës, vendosjes gjeografike dhe kushteve klimaterike, si dhe traditës sportive të institucionit (apo zonës).

Njohuritë për grupin e parë

Lojëra parasportive të basketbollit, volejbollit dhe futbollit:

- Hedhje, kapje, mbajtje, goditje topi etj.;
- Hedhje e topit me një dhe dy duar;
- Hedhje dhe pritje topi me dy duar;
- Hedhje topi/ pjatele në largësi;
- Gjuajtje në shenjë.

Shkathësitë (për të tria vitet)

Fëmija:

- merr pjesë aktive në lojë;
- zbaton rregullat e thjeshtuara të lojës;
- ruan qetësinë gjatë lojës;
- menaxhon emocionet vetjake si në rastin e fitores, ashtu edhe në rastin e humbjes së lojës/ ndeshjes;
- bashkëpunon gjatë lojës me shokët e skuadrës;
- zbaton teknikat fillestare të elementëve të pasimit të topit me dy duar dhe me këmbë;
- qëndron në pozicionin e duhur gjatë lojës;
- respekton kundërshtarët në lojë;
- i afrohet objektit gjatë gjuajtjes në shenjë.

Tematika: Edukim në shërbim të shëndetit, mirëqenies dhe komunitetit

Përshkrimi i tematikës

Përmbajtja e kësaj tematike u mundëson fëmijëve fitimin e kompetencave për ruajtjen dhe kultivimin e shëndetit të tyre, u mundëson të njohin dhe të zbulojnë respektin për veten dhe të tjerët, të njihen me forma të thjeshta të dhënies së ndihmës së parë, të bëjnë zgjedhje të shëndetshme, të zbatojnë praktika të sigurta dhe higjienike në rutinën ditore.

Njohuritë për grupin e parë

- Higjena dhe veshjet e përshtatshme për aktivitete fizike.
- Roli i natyrës dhe i mjedisit të pastër për zhvillimin fizik dhe shëndetin e fëmijës.
- Masat e sigurisë dhe zbatimi i tyre për ruajtjen e shëndetit personal.

Shkathësitë (për të tria vitet)

Fëmija:

- kujdeset për higjienën personale: lan duart, fytyrën, qafën dhe veshët;
- mban trupin drejt për një shëndet të mirë të shtyllës kurrizore;
- përshtat veshjen me lojën/ veprimtarinë sportive që kryen;

- kryen praktikat higjiëno-sanitare gjatë ngrënies, fjetjes dhe lojës;
- zbaton rregullat e sigurisë për jetën në klasë, në familje dhe në rrugë;
- kërkon të dezinfektojë plagën e shkaktuar gjatë lojës;
- konsumon produkte të shëndetshme ushqimore;
- tregon simptoma të thjeshta që shfaqen nga sëmundje të moshës, si: temperaturën, kollën, dhimbjen e barkut, të veshit, të kokës, të dhëmbit etj.;
- tregon kur ndihet i lodhur dhe kërkon të pushojë;
- merr pjesë në pastrimin dhe rregullimin e klasës, të dhomës së tyre në shtëpi, në rregullimin e lodrave, të materialeve dhe mjeteve të ndryshme.

III. MATERIALET DHE BURIMET MËSIMORE

Për realizimin e lojërave dhe të veprimtarive të ndryshme fizike, mësuesi duhet të përdorë një bazë të gjerë materialesh dhe mjetesh didaktike, si: topa, litarë, dyshek gjimnastikor, trarë të vegjël ekuilibri, birila, rrathë, shkopinj gjimnastikorë etj.

FUSHA ARTET

I. HYRJE

Fusha e arteve është pjesë e rëndësishme në formimin e fëmijëve nga parashkollori dhe më tej sepse përfshihen dimensione të kulturës muzikore, pamore, lëvizore, shprehëse, intelektuale dhe emocionale, mbi të cilat ndërveprojnë kultura dhe shoqëria. Kjo fushë u jep mundësi fëmijëve për t'u njohur dhe për të zhvilluar njohuritë artistike duke kuptuar si funksionojnë tingujt, ngjyrat, format, fjalët dhe lëvizjet. Të gjitha këto mësohen, formohen dhe kultivohen nëpërmjet zbulimeve konkrete nga jeta e përditshme, të cilat i provojnë dhe i përjetojnë në forma të ndryshme.

Artet janë konceptuar në funksion të të nxënit gjatë gjithë jetës. Nëpërmjet elementeve dhe vlerave artistike e kulturore, artet stimulojnë ndërgjegjësimin trupor, ushqejnë imagjinatën artistike, kontribuojnë në zhvillimin e vetëbesimit, ndihmojnë në krijimin dhe zhvillimin e vetëdijes dhe të identitetit kombëtar.

PROGRAMI I MUZIKËS

Kompetencat e lëndës

Bazuar në këtë kurrikul, muzika synon të ndërtojë dhe të zhvillojë 3 kompetencat e lëndës:

-) Kompetenca 1. Krijimi muzikor;
-) Kompetenca 2. Performimi/ interpretimi muzikor;
-) Kompetenca 3. Vlerësimi i veprave muzikore.

II. PËRMBAJTJA LËNDORE

Tematika: Gjuha dhe komunikimi muzikor

Përshkrimi i tematikës:

Në këtë tematikë fëmija kërkon, zbulon burime të ndryshme të dukurive dhe fenomeneve natyrore për të kuptuar më natyrshëm gjuhën muzikore. Ai/ajo fillon t'i kuptojë këto elemente muzikore duke eksperimentuar dhe fillon t'i ndërtojë njohuritë e veta mbi dukuritë

muzikore. Edukimi me ritmin dhe melodinë, fillon që në grupet e vogla ku fëmijët zbulojnë elementet tingullore dhe ritmike nga mjedisi, i provojnë dhe i përjetojnë ato në forma të ndryshme nëpërmjet dëgjimit, krijimit dhe këndimit.

Njohuritë për grupin e parë

Ritmi

- Goditje e gjatë – e shkurtër; e shpejtë – e ngadaltë;

Melodia

Tingulli: i butë – i fortë; i ëmbël – i ashpër

Shkathësitë (për të tria grupet)

Fëmija:

- dallon tinguj që prodhohen në natyrë;
- dallon tinguj që ndeshen në mjedisin rrethues;
- imiton tingujt, zhurmat, zërat e ndryshëm, rrahjet që dëgjon në mjedisin përreth;
- imiton goditjet ritmike që dallon në natyrë dhe në mjedisin rrethues;
- krijon modele ritmike duke përdorur mjetet trupore, shuplakat, këmbët dhe objekte të ndryshme me goditje;
- nxjerr tinguj të ndryshëm duke luajtur me zërin;
- dallon tingujt që lëshojnë të paktën 2-3 instrumente muzikore;
- jep disa karakteristika të tingujve (vokalë apo instrumente) që dëgjon.

Tematika: Teknika dhe procese muzikore

Përshkrimi i tematikës

Proceset muzikore që zhvillohen dhe përshkojnë muzikën në tërësi janë: këndimi, luajtja me instrumente muzikore për fëmijë, përjetimi, interpretimi, dëgjimi muzikor, krijimi, improvizimi, analizimi të cilat zhvillohen nëpërmjet teknikave të ndryshme të të kënduarit, luajtjes në instrument, të dëgjuarit etj. Përmbajtja e këngëve për fëmijë ka një tematikë të caktuar: himni, atdheu, familja, shoqëria, këngët patriotike dhe festat e ndryshme etj., si dhe këngë/lojë muzikore dhe rituale popullore. Ato janë didaktike dhe kanë vlera

artistike muzikore - poetike, të cilat edukojnë për një qëllim të caktuar.

Këngët duhet të jenë të thjeshta për nga shtrirja e regjistrit vokal (zërit), melodia dhe ritmi. Kryesisht tematika zhvillohet nëpërmjet procesit të këndimit dhe shoqërimit të këngëve me instrumente për fëmijë (kryesisht me goditje).

Procesi i këndimit zhvillohet nëpërmjet mësimit të këndimit thjeshtë, pastër dhe me emocion apo të një kënduari të saktë në intonacion e ritëm, ndërsa procesi i shoqërimit me instrumente fëmijore me goditje zhvillohet nëpërmjet mësimit të përjetimit ritmik dhe shoqërimit të saktë gjatë përdorimit të tyre. Instrumentet trupore, instrumentet me goditje dhe ORF, të cilat do të jenë pjesë e shoqërimit të këngëve dhe improvizimit me to, apo të muzikës që fëmijët këndojnë, vallëzojnë dhe luajnë.

Njohuritë për grupin e parë

- Këngë të thjeshta për fëmijë
- Lojëra dhe rituale të thjeshta popullore muzikore:
- Mjetet trupore: goditje të krijuara nga duartrokitjet me shuplaka dhe goditje të krijuara nga përplasja e këmbëve.
- Instrumentet me goditje: Tamburi, Shkopinjte, Zilka/këmbora, Trekëndëshi

Shkathësitë (për të tria vitet)

Fëmija:

- këndon solo dhe në grup;
- këndon këngë të thjeshta dhe të njohura sipas grupmoshave;
- zbaton rregullat e këndimit: hapja e gojës, frymëmarrja, intonimi, qëndrimi, shqiptimi;
- këndon dhe shoqëron me lëvizje trupore melodinë e këngës gjatë këndimit;
- realizon lojën muzikore apo ritualin popullor sipas koreografisë së caktuar nga mësuesi;
- shoqëron këngët, lojërat muzikore apo ritualet popullore a) me lëvizje, b) me mjete trupore ose c) me instrumente me goditje;
- improvizon me ritmin me dy dhe katër goditje;
- imiton me zërin e vet tinguj të ndryshëm që dëgjon, duke iu përafëruar origjinalit;
- imiton karakteristikat e tingujve që dëgjon;
- shpjegon tingujt dhe ritmet që dëgjon;
- përdor/ sajton instrumente të thjeshta muzikore;

- prodhon ritme dhe tinguj me mjete rrethore ose instrumente të ndërtuara nga vetë ata.

Tematika: Historia, muzika dhe shoqëria

Përshkrimi i tematikës

Mendimi muzikor është një element shumë i rëndësishëm i cili shprehet përmes emocioneve njerëzore. Edhe muzika krijon emocione, që shprehin: dashuri, kënaqësi, keqardhje, gëzim, shpresë, mërzitje. Edukimi përmes dëgjimit muzikor të këngëve apo pjesëve të ndryshme muzikore kultivon tek fëmijët dëshirën për muzikën, përqëndrimin për ta dëgjuar me kënaqësi dhe i bën ata të vetëdijshëm ndaj muzikës që ata dëgjojnë.

Fragmente të vogla muzikore të huaja dhe shqiptare, përveçse krijojnë emocione të ndryshme tek ata, i ndihmon të kuptojnë gjuhën muzikore, të shprehen bukur dhe të vlerësojnë karakteristikat e ritmit, të tingujve, ngjyrimit, dinamikës duke përdorur fjalë të thjeshta. Gjithashtu, pjesë të ndryshme muzikore i vendosin fëmijët të zhvillojnë më tej botën e krijimit dhe të shprehjes, ata njohin kompozitorë të ndryshëm, pasurojnë njohuritë e tyre të përgjithshme të kulturës dhe njihen me shumëllojshmërinë e krijimeve artistike nga e kaluara dhe e tashmja, nga vendi dhe bota.

Njohuritë për grupin e parë

Muzika dhe emocioni

- Muzika dhe lëvizja (improvizim me lëvizje)
- Muzika dhe arti (krijim përmes ngjyrave)
- Muzika dhe dëgjimi muzikor (shprehje e emocioneve)

Shkathtësitë (për të tria grupet)

Fëmija:

- zbulon tinguj, zhurma, goditje në mjedisin përreth dhe thotë si ndjehet;
- dallon nëse ritmi i muzikës është i shpejtë ose i ngadaltë;
- imiton tingujt, zhurmat, zërat e ndryshëm, rrahjet që dëgjon në mjedisin përreth;
- komenton me fjalë të thjeshta këngët që dëgjon;

- shpreh emocionet për këngët dhe lojërat muzikore që këndon apo dëgjon;
- përdor simbole të ndryshme grafike, për të shprehur gjendje të ndryshme emocionale nga muzika e dëgjuar;
- shfaq interes për një numër të caktuar këngësh, vallesh, pjesësh muzikore;
- tregon emrin e këngëtarëve që pëlqen;
- lëviz nën ritmin e muzikës që luhet në momente të qeta;
- tregon si ndihet kur dëgjon pjesë të ndryshme muzikore;
- shoqëron me lëvizje trupi këngën që këndon ose dëgjon.

III. Materiale dhe mjete mësimore

Disa nga mjetet më të përdorshme didaktike janë:

- > Mjetet pamore natyrore si: objektet natyrore që shërbejnë për të demonstruar tinguj, zhurma etj.
- > Mjetet audiovizive si: Tv, video, video-projektor, kompjuter, internet, CD, DVD.
- > Mjetet dëgjimore: radio, magnetofon, kasetofon etj.
- > Mjetet verbale, si: albume, fletë pune didaktike etj.

PROGRAMI I ARTIT PAMOR

I. HYRJE

Arti është shumë i natyrshëm në jetën e fëmijëve, ashtu siç janë gjuha dhe loja. Arti pamor aftëson fëmijët në zgjidhjen e problemeve, në zhvillimin e mendimit kritik, gjithashtu i ndihmon ata në zhvillimin gjuhësor dhe komunikimin, në matematikë si dhe në shoqërizim. Arti pamor është një gjuhë e përbashkët për të gjithë fëmijët. Edukimi nëpërmjet artit është një mundësi e mirë për të përmirësuar komunikimin midis fëmijëve me prejardhje kulturore dhe social-ekonomike të ndryshme dhe me aftësi të ndryshme. Fëmijët e parashkollorit kanë një tërheqje të natyrshme ndaj procesit të krijimit në artin pamor. Vizatimi i shenjave, punimi i plastelinës, përdorimi i penelave për të ngjyrosur janë veprimtari që i tërheqin shumë fëmijët e vegjël. Fëmijët e vegjël janë nga vetë natyra e tyre krijues. Lënda e artit pamor i nxit fëmijët në procesin krijues nëpërmjet përdorimit të materialeve të shumëllojshme. Programi i artit pamor për këtë moshë nuk është i fokusuar në inkurajimin e fëmijëve për të prodhuar, për shembull, një pikturë të veçantë, por më tepër për t'u ushtruar duke përdorur një penel në letër, pa një rezultat të caktuar. Kjo pikërisht mbështetet në faktin se eksperiencia artistike për parashkollorët është e lidhur më shumë me procesin sesa me produktin artistik. Lënda e artit pamor gjithashtu është motivuese dhe mbështet të nxënësit në të gjitha fushat në kurrikul. Arti mund të jetë një mjet efektiv përmes të cilit zhvillohen aftësi të rëndësishme të fëmijët e kësaj moshe të tilla si ndjeshmëria, bashkëpunimi, kurioziteti mbi njohuritë gjuhësore dhe dallimet kulturore, zgjerimi i fjalorit dhe kuptimi i simboleve ose koncepte matematikore të tilla si numrat, madhësia dhe forma. Arti pamor është një mjet për të zbuluar, për të komunikuar, për të shprehur zgjedhjet personale dhe për të përcaktuar stadin e zhvillimit dhe aftësitë e fëmijëve.

Kompetencat e lëndës

Bazuar në këtë kurrikul, lënda e artit pamor synon të përmbushë 3 kompetencat e lëndës:

Kompetenca 1. Krijimi artistik.

Kompetenca 2. Realizimi i punimit

Kompetenca 3. Vlerësimi i veprave të artit

IV. PËRMBAJTJA LËNDORE

Tematika: Gjuha dhe komunikimi artistik

Përshkrimi i tematikës

Fëmija krijon punë dy dhe tri dimensionale duke përdorur teknika të ndryshme artistike. Ai/ajo përdor një sërë stimuluesh në përshtatje me moshën për krijimet e tij/saj. Gjuha vizuale si: vija, forma, ngjyra, etj. dhe organizimi i tyre në hapësira dy dhe tri dimensionale për të komunikuar ide është pjesë e rëndësishme e procesit krijues. Fëmija krijon duke u mbështetur tek eksperiencia, vëzhgimi dhe imagjinata, në mënyrë individuale, por ndonjëherë edhe në grup. Fëmija inkurajohet të reflektojë mbi përvojat krijuese dhe ta ndajë me të tjerët këtë përvojë.

Njohuritë për grupin e parë

- **Vija:** e shkurtër, horizontale, vertikale;
- **Forma:** figura gjeometrike bazë (rrethi, trekëndëshi, katrori);
- **Ngjyra:** e kuqe, e verdhë dhe blu.

Shkathësitë për të tria grupet

Fëmija:

- vizaton llojet e vijave: të shkurtëra, horizontale dhe vertikale;
- dallon figura të thjeshta gjeometrike;
- dallon tre ngjyrat bazë (e kuqe, e verdhë, blu);
- bëhet i ndjeshëm ndaj ngjyrave në mjedisin që e rrethon;
- vizaton llojet e vijave: të shkurtra, horizontale, të gjata, të valëzuara;
- përcakton forma dhe figura të thjeshta gjeometrike (rrethi dhe sfera, katrori dhe kubi, trekëndëshi dhe piramida);
- bëhet i vetëdijshëm për natyrën tri-dimensionale të formës në objekte (vëllimi në një lodër, një kafshë, një top, një kuti, etj);
- identifikon ngjyrat bazë në mjedisin që e rrethon;
- dallon karakteristika të teksturës së materialeve (p.sh. druri i fortë, tekstilet e buta, tavolinë e lëmuar, muri i ashpër);
- dallon vijën e hollë - e trashë në natyrë dhe mjedisin përreth;

- vizaton figura dhe objekte të njohura për të, nëpërmjet vijës, duke përdorur mjete të ndryshme: laps, shkumës, stilolaps, pastel, lapustil;
- dallon format natyrale dhe gjeometrike në natyrë dhe mjedisin që e rrethon;
- përdor format gjeometrike dhe natyrale në krijimin e vet;
- ndërton forma tri dimensionale me plastelinë, letër, karton dhe konstruksioneve;
- dallon ngjyrat në natyrë dhe mjedisin që e rrethon;
- përdor ngjyrat në krijim me lapsa me ngjyra, penela dhe tempera;
- përdor materiale me tekstura të ndryshme: letra, karton, pëlhurë etj.;
- vizaton motive të ndryshme në krijim: retë në qiell, vijëzime etj.;
- përsërit dhe krahason motivin në një stampim.

Tematika: Teknika dhe procese artistike

Përshkrimi i tematikës

Fëmija krijon punë dy dhe tri dimensionale duke përdorur teknika të ndryshme artistike dhe një sërë stimuluesh në përshtatje me moshën. Ndjekja e procesit të realizimit është pjesë e rëndësishme e krijimtarisë. Eksperiencat, vëzhgimi dhe imagjinata e fëmijët janë pjesë e rëndësishme e procesit krijues. Fëmija krijon nga kujtesa, vëzhgimi dhe imagjinata, në mënyrë individuale, por ndonjëherë edhe në grup. Fëmija inkurajohet të reflektojë mbi përvojat e tij krijuese dhe për të folur mbi aspekte që janë të rëndësishme për të.

Njohuritë për grupin e parë

Vizatimi:

- mjete të ndryshme si: laps, lapustil, shkumës.

Piktura:

- bojëra uji në kuti, penel i sheshtë dhe i gjerë.

Plastelina:

- modelim me plastelinë ose brum të përgatitur.

Stampimi:

- stampim me shabllone të gatshme (sfungjer, fruta, perime)

Shkathësitë për të tria grupet

Fëmija:

- eksperimenton me mjete dhe materiale të ndryshme të vizatimit, pikturës, skulpturës, konstruksioneve;
- i përdor mjetet e vizatimit e të pikturës mbi letra A3 ose A2 me sipërfaqe të ndryshme;
- vizaton dhe ngjyros duke u mbështetur në përvojat personale, në jetën e përditshme dhe në historitë e dëgjuara/ të lexuara, që kanë lidhje me shtëpinë, lodrat, ëndrrat, dëshirat, personazhet, festat, rastet e veçanta etj.;
- eksperimenton me stampa të thjeshta si sfungjerin, fruta e perime të ndryshme, pëllëmbën e dorës, shputën e këmbës;
- përdor një ose dy ngjyra për t'u fokusuar te tekstura, forma dhe motive;
- shfrytëzon mundësitë e modelimit me plastelinë (shtyp, tërheq, ndan, shpon e copëton plastelinën në copa dhe e bashkon përsëri; fillon të bëjë dallimin midis formave të sheshta dhe atyre solide që qëndrojnë në këmbë);
- krijon forma të thjeshta me plastelinë;
- eksperimenton me materialet që përdoren për konstruksione (grupon, ndërton me pjesë të vogla dhe lodra konstruksioni).

Tematika: Historia, arti dhe shoqëria

Përshkrimi i tematikës

Fëmija merr pjesë në aktivitete të shkurtra, në të cilat ai vëzhgon vepra arti nga e shkuara, e tashmja dhe nga kultura të ndryshme, duke përfshirë edhe krijimet e tij dhe të shokëve/shoqeve të klasës. Përmbajtja e veprave të artit, të paraqitura nëpërmjet posterave apo në rrugë elektronike audio vizuale, duhet të jetë e përshtatshme për eksperiencën kulturore të kësaj grupmoshe. Ato janë shumë të rëndësishme si kritere të paracaktuara të vëzhgimit në lidhje me zhvillimin e stimulimit të krijimit, me teknikat artistike, studimit të elementeve të artit, po aq sa të emocioneve dhe përshtypjeve.

Njohuritë për grupin e parë

Objektet artistike

- Objekte tradicionale, kulturore, ilustrime;
- Imazhe fotografie

Shkathtësitë për të tria grupet

Fëmija:

- identifikon objekte apo personazhe të njohura nga fotografitë, ilustrimet apo nga vepra arti;
- tregon materialet që ka përdorur në punim;
- vendos titullin e punimit dhe e shpjegon atë;
- komenton me një fjalor të thjeshtë punën e vet dhe të të tjerëve;
- vëzhgon me kuriozitet veprat e artit dhe objekte të ndryshme artizanati;
- përshkruan atë që sheh në një vepër arti, objekt të njohur artizanati dhe fotografi;
- identifikon ngjyra dhe forma të përdorura në një vepër arti;
- tregon pjesën që pëlqen më shumë;
- zbulon disa profesione që lidhen me artin (artist, artizan, piktor, skulptor);
- viziton një ekspozitë në muze, galeri arti ose qendër kulturore dhe shpreh mbresa rreth saj;
- merr pjesë në ekspozimin e punimeve në klasë.

III. Materiale dhe mjete mësimore

Disa nga mjetet më të përdorshme didaktike janë:

- Fotografi të ndryshme që mbajnë informacionin e duhur për eksplorimin e elementeve të artit në natyrë dhe mjedisin rrethues.
- Fotografi të objekteve të ndryshme të artizanatit, të trashëgimisë kulturore etj.
- Riprodhime të veprave të artit dhe postera.
- Mjetet audiovizive si: TV, video, video-projektor, kompjuter, internet, CD, DVD.
- Mjetet verbale, tekstet si: katalogë, albume, fletë pune didaktike etj.